

վրայ նստած՝ անդգուշութեամբ խորունկ մտածմունքներու մէջ կը վարանէր․ շատ անգամ պատանին կողովը ծաղիկ լեցնելով իր մօրը կրէքերէր ու կը ցուցնէր անոր հեռուանց, ու շատ անգամ հրաման կառնուր որ դարձեալ երթայ ծաղիկ քաղէ ։ Վերջին անգամին Վալերիան չուղեց հրաման տալու, ու սաստիկ պատուիրեց որ ալ քրոյն եղբրքը չմօտենայ, ու կրէր անոր թէ, եթէ աւելի հնազանդ ըլլայդ գիտնայի՝ տմեննին թող չտալուէն քեղի որ հեռանաւ քովէն ։ Ստածէ անգամ մը ինչ պիտի ըլլայ դժբաղդ մօրդ, թէ որ վտանգ մը պատահելու ըլլայ քեզի ։ Պետրոս հնազանդելով իր մօրը խոստացաւ անոր որ չմօտենայ գետին եղբրքը, ու ցնծութեամբ ցաթկորեցով սկսաւ վազել ։ Վալերիան իր աչքերը դէպի անոր վրայ կողտար՝ ձընէր զարմանալով անոր գեղեցիկ շարժումներն երուն վրայ և կըսէր մօքէն, ո՞վ Պետրոսնա՞տու հնար մը ըլլար որ տեսնայի որ այս սիրելի գաւաղդ, որչափ շնորհակալ պիտի ըլլայի որ անոր պարզ, բարի ու խոնարհ հոգիէն և քաջ ու ուժեղ բնութենէն ։ Բայց վայ ինձ ։ Ինչո՞ւ դժբաղդ սիրտս այս բարդայայդ յնորմաց մէջ կիյնայ, որսնք անոր օգուտ մը չընեղէն ի զատ ՚ի խոր վերաւորելով կը թափանցեն անոր դժբաղդ այրիկ կինը, որ պիտի չտեսնայ ալ այս աշխարհիս մէջ

պաշտօնները՝ տեղումնաճան նաւերէն և վաճառականի նաւերէն յիսուն նաւ Գաղղիոյ հրաժանաց ներքեւ թողուցին, որոնք փոխադրեցին ի խաւով գրեթէ 40 հազար գաղղիացի զինուոր, 2000 ձի և 7000 թոնո պատերազմական նիւթեր։ Գարձեալ ամեն մարդ գիտէ որ, եթէ Պոմարսոն մեր զինուորաց հարուածներէն ինկաւ, գլխաւորապէս անգղիացի նաւերն էին որ զանոնք այնտեղ փոխադրեցին։

«Այս պատերազմին ամեն դէպքերուն մէջ թէ՛ Միսիսի և թէ՛ Նիքերոմանի վրայ, նմանապէս թէ՛ ի Պոմարսոն և թէ՛ ի Շիլլիոյ, Նիգրիոյ և Գաղղիոյ զինուորները և նաւատորմները աւրինին իրարու խառնեցին և քաջութեամբ մարտեցան հասարակաց դատին համար։ Ի Զեռնայա, մեր դաշնակիցները փութացան օգնութեան հասնելու մեզ, ինչպէս մենք ևս օգնութեան հասնելու էինք անոնց ի Պալքալա։ Այսպէս արդէն գէտեղած վերջին և յաղթական ճակաց մէջ, թէ՛ անգղիացի և թէ՛ գաղղիացի աւանգըստ հաւատարմութեան իրենց դիւցազնական պարտքը կատարեցին։ Եթէ յարձակուած շատ տեղումներէն միայն մէկը նախ և առաջ առնուեցաւ, բայց և այնպէս յաղթութիւնը գաշաւկից բանակին բոլոր զորաբաժնից կրկնաբար որոնք իրարու թակից ըլլալով և թշնամոյն ընդդիմութիւնը բաժնելով, վերջապէս ստիպեցին զնա թողալու այս քաղաքին պատնէշները զորս իւր յուսահատութիւնը անգամ չէր կրնար այլ ևս պաշտպանել։ Վասնորոյ գաղղիական բանակին ընդհանուր հրամանատարը՝ արդարութեան շաւիղէն չնոսրեցնելով, փութացաւ յայտնելու թէ այն մեծ աւուր յաղթութեան փառացը մասնակից է նաև անգղիական բանակը։

Գալ ի մասին գրամական զոհերու զոր մեր դաշնակիցները ըրին, մեր զոհերուն կը հաւատարմենք թէ թէ անոնցմէ աւելի չեն։ Առանց խօսելու 100 միլիոն օսմանեան փոխառութեան վրայ, որուն թէպէտև Գաղղիան ու Նիգրիան երաշխաւոր եղան, սակայն ստակը բոլորովին Նիգրիոյ մէջ հոգացուեցաւ։ Գարձեալ առանց խօսելու 50 միլիոն ֆրանքին վրայ զոր անցըց Պարսենիոյ կառավարութեանը սրբէսկի կարող ըլլալ իւր քաջ զինուորաց խիստ օգտակար գործակցութիւնը մատուցանելու մեզ, ասանցմէ ի գատ կրեմք Նիգրիան անցեալ տարի 400 միլիոնի չափ ծախք ըրաւ այս պատերազմին մէջ և նախատես եղաւ թէ այս տարի ևս կրնար ըլլալ որ հազար միլիոնէն աւելի ծախք ընէ։

«Այս անգամ բերւել և այս ամեն զոհերը թէ՛ Նիգրիոյ և թէ՛ Գաղղիոյ ժողովուրդը կրտանի ոչ թէ յալամայից բռնադատեալ, այլ այնպիսի գործունէութեամբ և եռանդեամբ որ կապացուցանէ թէ ամեն բան աչքերնին առած են նպատակին հասնելու համար։ Եւ կրնամք ըսել թէ Գաղղիոյ մէջ նմանապէս Նիգրիոյ մէջ, ազգը

զոհ չըլլար միայն իւր կառավարութեանը հետեւելով և անոր նպատաւաւորաց ըլլալով, այլ կերպիւր մը անորմէ առաջ կանցնի առատապէս մատուցանելով անոր ամեն միջոցները՝ ապահովեցնելու համար զյաղթութիւնը այնպիսի ինքնուրոյ մը որուն արգարութիւնը և մեծութիւնը յայտնապէս կը տեսնեն այս երկու ազգերն ալ»։

Գարձեալ իրան հրամանաւ յետագայ յայտարարութիւնը հրատարակուած է յաւանալ Գալիսիական լրագրոյն հոկտեմբերի 11 թուոյն մէջ ըստ նոր տուածին։

«Եւ հաւանալ Գալիսիական լրագրոյն իւր թուոյն մէջ որ ի 1 հոկտեմբերի, Կարսէն գրուած նամակ մը հրատարակած է, որ խիստ սուտ տեղեկութիւններ կուտայ նոյն քաղաքին բերդապահ զօրաց կացութեանը վրայ, ուստի կայսերական կառավարութիւնը կը պարտաւորի կերպապէս յայտնել նոյն տեղեկութեանց ստույթները։ Ըստորում ինքը պաշտօնական գրութիւններ և խիստ ճիշտ ծանօթութիւններ սենի ըստ այսմամբին, Գարձեալ ի Սուրբ արքէն առ ի թուեցաւ պաշտօնական ազգարարութեամբ ծանուցանելու լրագրաց որ հրատարակեն զինուորական գործողութեանց վրայ այնպիսի մատչելի տեղեկութիւններ որ կրնան անոնց յաջողութիւնը փոխել մէջ ձգել, կամ այնպիսի լուրեր որ կրնան նոյն գործողութեանց վնասակար ըլլալ։ Եթէ հակառակ այս երկրորդ ազգարարութեան, Գալիսիական լրագրոյն Գալիսիական լրագրութեան, Գալիսիական լրագրութեան զարձեալ այսպիսի լուրեր հրատարակելու ըլլայ՝ արհամարհելով արգելքը որ կերպապէս եղած է իրեն, յայտնում Գարձեալ ի Սուրբ պիտի հարկադրի յիշեալ լրագրոյն հրատարակութիւնը արգելել։

«Եւ հաւանալ ազգարարութիւնը՝ Գալիսիական լրագրութեան մօտաւոր թուոյն գրութիւնը պիտի հրատարակուի։

«Գալիսիական լրագրութեան, 8 Հոկ. 1, Տ. 1855»։

— Ի ընտանի կըլլա լրագրութիւնը յետագայ տղաբարութեամբ հրատարակուած որ պաշտօնական ծանուցում մը ըսել է։

«Իրարարարութեամբ ազգ առնել մեր ընթերցողաց, թէ յետ այսորիկ գաշակից զօրապետաց գործողութեանց վրայ զոր պատերազմի պաշտօնէն միջոցաւ պիտի չկրնան կատարեալ տեղեկութիւններ ստանալ ինչպէս կը տեսնային յառաջագոյն։ Այս տեղեկութեանց հրատարակութիւնը առաջինը այնքան անպատեհութիւններ չունենէր, ըստորում իրական հակառակորդաց ընկերը յայտնի էր և կատարելապէս ծանուցեալ քանզի մէկը պիտի յարձակէր Սեփական պալի գէտեղ միւսը պիտի պաշտպանէր զայն։ Իսկ այժմ որ պատերազմը բաց գաշտի վրայ է երևում է և զինուորական արհեստը ի գործ պիտի դրուի, ըստ ինքնին չկրնար յետ այսորիկ առանց

փոխելի՝ ծանուցանել թէ այս ինչ որ Սեփական զօրապետը այս ինչ շարժումը ըրաւ և փոխելի Վորդապետ իշխանը խիստ օգուտ պիտի քաղէ այս տեղեկութեանէն, և ըստ այնմ պիտի կարգադրէ իւր զինուորական գործողութիւնները։ Խիստ պարզ խոհեմութիւնը անգամ կը պատուիրէ կառավարութեան որ հետեւ կենայ այսպիսի տեղեկութիւններ տալու հաւատարմութեամբ։ Որուն պարտք է գոհ ըլլալու ինչ բան չիմանալու բայց միայն ինչ որ կառավարութիւնը արժան պիտի համարի ծանուցանել իրեն»։

Մասեաց Աշաւուսյն յուրիս ամսատետրին մէջ յետագայ յօդուածը կը կարգաւորէ յաւանալ Գալիսիական լրագրութեան ծանուցանելու Վորդապետի վրայ որ անցեալները Փարիզէն իզմիր հասաւ և առկէց շարունակեց իւր ծանապարհօրդութիւնը կոստանդնուպոլիս երթալու։

«Գալիսիական լրագրութեան, 8 Հոկ. 1, Տ. 1855»։

«Փարիզու ուսումնասէր Հայկազարէ կարգը յիշեցինք յուրիս մէջ մեր տղին և պատուական բարեկամը պարսն Վրդուածն որ հոս բժշկութեան արուեստը սովորելով, վեց ամէն պիտի անցընէր մեծ քննութիւնը, բժշկական փառաւոր վկայագիրն ընդունելու համար։ Վկային նոյն անխոնջ և աշխոյժ երիտասարդին մարմնայ տկարութիւնը արդիւնց մնացած վեց ամէնայ ուսմունքն անընդհատ շարունակել, և պարտաւորեցաւ երեւել բժշկիներուն խորհրդին հետեւելով Փարիզէն ելլելու առաջին տարի մէջ անցընելու առաջինայ ձմեռը։ Չայս լսելով իւր աղիւս ընտանիքը, խնդրէր էին որ փոխանակ օտար երկիր երթալու իւր հայրենիքը դառնայ, ու գարնան նորէն գայ ի Փարիզ քննութիւն անցընելու։

«Այս աղիւս երիտասարդին մարմնայ տկարութեան անցեալ տարու ընէ ի վեր ակնատես, կը զարմանայինք իւր անդադար աշխատութեան ու քննութիւնն արիւրաւ անցընելուն վրայ և երբ մանաւանդ բժշկիներն ալ նոյնը հաստատելով մեր գէտեղ ստուգեցին, ալ աւելի հաստատեցին անցեալ տարու լրագրութեան ծանուցանելու Վորդապետի վրայ թէ «յարատուութիւնն և անպարտելի չարքաշութիւնը» արգարեւ հայկազն երիտասարդաց սեպհական ձիւքն է»։

Գարձեալ յիշեալ պատուական ամսատետրին յուրիս ամսոյն մէջ հետեւեալ ազգարարական յօդուածը հրատարակուած է. զոր արժան կը համարեմք հազորդ եւ մեր յարգելի ընթերցողաց, հաւատարմութեամբ թէ մեծ միջթարութիւն և ուրախութիւն պիտի պատճառէ անոնց որոնք

Եւ իւր ազգարարական մեծապատիւ աղայ (Հայկազար) Գալիսիական լրագրութեան յիշալ Սեփական

Ազգի մը գլխէն անցած փորձաքնները ինչ տեղակալ ալ ըլլան, կարելի չէ որ այն ազգը կորսուի քանի որ առաքելութիւն ըսածը, որ ներկայ

իր սիրելի ընկերը։ Եւ արդ զիստով ոտքի վրայ ելաւ ու դէպ ի պղծիկ անտառ մը ուղղեցաւ, ուրտեղ սօսիկ մը տակ գերեզման մը շինեւ էր ընկնին համար, ու Պետրոսին բերած ծաղիկներովս պսակ կը շինէր որ գերեզմանին վրայ եղած խաչ գարդարէ, վերջը կերեւի իրեն որ յայտնուեցաւ գալու իր տղան, գործունէ կը տիրէ իր վրան, յառաջ կը թանայ դէպ ի մարգագետինը... բայց չտեսնէր իր դաւակը, ամեն կողմը կը նային անդադար ու մեծածայն կը կանչէ զանկա, բայց ի զուր. իր երկիւղը առաւել ևս կը շատնայ, դժբաղդ մայրը դէպ ի գետը կը վազէ ու անոր քովերը կը շարժայի, գետին քովը բուսած թուփերուն մէջ իր դաւակը կը փնտռէ... բայց ձայն մը չկրնար, լուր թիւն տիրած էր բնութեան վրայ, ամեն տեղ հանգարտութիւն կար, ու դաշտը անապատ էր։

Երբոր պատանին Վալերիայէն զատուեցաւ յառաջ երթալով դէպ ի մարգագետինը, առանց մտածելու մինչև հեղեղատը հասած էր, գեղեցիկաւ ծաղիկներէն քաղցր հոտեր կը բուրէին այնտեղ, ու իր ուրախութեանէն մանուկը ամեն բան մտցաւ. ոչ փոխադր, ոչ իր մօրը պատուէրները, և ոչ իր անոր ըրած խոստումները, ներք միտքը մնաց, ու ծաղիկներուն մէջ վազը լքելով յանկարծ զինքը ջրոյն վերջի եղրը հասած

կը գտնայ։ Գետին ալքերներուն վրայ դուար ճաղի միակամջ (մերձան-բէօք) մը կար. պատանին կը կարծէ որ անորմէ գեղեցիկ ծաղիկ տեսած չէ, ու կը ծանայ առնուլ զայն, որ հօրը գերեզմանին վրայ գնէ։ Այս տունը թէ թէ հողմէ մը հրուելով դէպ ի տիւր կը մերձենայ, և անխոհեմ տղան առաւել ևս իր կրկնը համակելով կը ծռուի զանի առնելու, բայց անի կը հեռանար և ինքը առաւել ևս կը ծռուի անոր համեմու համար, որ բռնէ զանի, սակայն կորսնցընելով իր հաւատարմութիւնը զինքը գետին մէջ կը գտնայ։ Իմարդութեամբ, այս վայրկեանին մայրը անոր ինչպէս տեսած էր, ինչու որ պատանին յառաջ վազելով գուրս ելեր էր մորենիկն մէջէն, ուրտեղ պահուած էր. մինչև անտեսն մայրը յառաջ կը վազէր դէպ ի անոր և երբոր մեծածայն կը կանչէր զանկա, տեսաւ որ գետը ինկաւ ու ալքերներուն հետ աներեւոյթ եղաւ։ Օնկերը երկիւղէն բռնուեցան... մօռախորտոտ ամպ մը իր աչքերը գողցեց... յաւալի ճիչ բառնալով իբրեւ մեռեալ գետինը թաւաղորդը ինկաւ։

ԳԼՈՒԽ ԺԴ
Վերջին անապատին
Տեղուապիս կոմը Վարդանին հետ ծանախ

շարունակելով ու մէկ ցած հովտի մը մէջէն անցնելով հեղեղատին գլուխը հասան. ուր նախ ապառաժի մը վրայ կը թնամ ու յարգով պատած խուց մը տեսաւ։ Այս տիրոջ բնակարանը ըսաւ պատանին, քարի մը վրայ գնելով կողովը, շատ փոքր է, բայց ինքն ու իրեն համար բաւական մեծ է, ու երբոր այնպիսի ծանապարհօրդներ գտնուին, որոնք զիշերը հանգստանալու տեղ չունենան, կամ թէ իրենց յոգնութիւնը ծամբանին շարունակելու արգելք կը ըլլայ, այնպիսիները խիստ կը ընդունին. յայնժամ մենք կը թանք այս ապառաժին տակը հանգստութեամբ կը ընջենք. որովհետեւ այրը խիտ առ խիտ փափուկ խոտերով շրջապատեալ է. կը տեսնեն այն տեղը վարը, կը կանչէ Վարդան այն յորդահոս աղբիւրը, ու քարին միւս կողմի խաչը, ամեն առաւուս հոն կը թնայ իմ տէրս ու աղօթք կը ընէ, ու ետքը ծոցէն բան մը կը հանէ, զոր ամենին չտեսայ և զոր կերակր թէ շատ կը յարգէ, արատաւօք կը համբուրէ, և կերակր թէ շնորհք մը կը ընդգրէ անորմէ։

Այսպիսի տեղեկութիւններ տուիւ ինքն տիրողը համար, ըսաւ կոմը, և տակաւին անոր անունը չըսիւ։ Ահ կը կանչէ տղան, նոյնինքն ևս ալ կուգէ իմանալ. բայց ամենին մէկը չգիտեր անոր անունը, և մէկը չհամարձակիր հար-

մէկ հատիկ դանձն է, անկորուստ է իր ծոցին մէջ: Երբ որ սաստկանաւոր հոգեբան, փոթորիկից քամիները փչեն, ածուռաճիւղ ծառին զարդարանքը կը թօթափի վրայէն, կաճը միայն կը մնայ մերկ կտրուած, և թեւերը սեղանաձեով չորացած, այնպէս որ կըսես թէ ոչ յայտ կայ վրան և ոչ կենդանութիւն: . . . Բայց թող օգտէրը կախուցնան, թող կենդանարար տաքութիւն մը զարնէ վրան, և ահա այն զուսմամբ փայտը դաւարաւ գեղ տերեւներով կը զարդարուի, և աներևոյթ հոգը, անմահութեան աղբիւրը, կենդանացած ծառայն ամեն մէկ ծակախորէն զուարթարար գարնան հրաշքիւր կը ծառագայթէ:

Մեր Հայոց ազգը մարդկանց ու մերկաց հաւրածաններով ծեծուած՝ իր արտաքին մեծութենէն մերկ կտրուած մնացեր է, բայց ի զուր. իր ցաւալից բայց աղիւ ծոցին մէջ այն հոգը այն ապագայ յոյսը ունի որ ջանք և օգնութիւն մեկտեղ գալուստ պէտ՝ ճոխաբար և փառաւորապէս դուրս կը լինէ կը յայտնուի:

Իրիկա անմիտութիւն բան մըն է որ հին առեւնէ ի վեր Հայոց ազգին մէջ շատ գանուեր են այնպիսի մեծատիրտ անձնիք որ իրենց նմանեաց ըսած բարիքին անձնական բարիք սեպեր են. և թէ որ այսօրուսն օրս քիչ կը տեսնուին այսպիսի մարդիկ, պատճառն այս է որ «Որով նսարցուցեր է զանոնք», և անձնական շահը՝ որ անկուշտ ու անգլամ որովմըն է, քանի մը մասնաւորաց կը տեսնուին այն բարիքն որ հասարակաց օգտին համար եղած են:

Այս ընտիր անձանց, այս սակաւթիւն ու վեհանման հայրենասիրաց մէջ ծանձանք ու հոգակները (հայրիկ մեծապատիւ) յետոյ աղա (հայրիկ) իրանիստեաց. Սուրբաբայ մայրաքաղաքին հայկազն բնակիչները իրմով կը պարծին, և մեր կը փափաքեն որ բոլոր մեր ազգէն ալ ծանձնայ այս ընտիր անձին յարգն որ իրեն աւարտու է՝ սովորաբար խոհականութեամբն ու լուսաւոր ազգասիրութեամբն:

Եւ այս (հայրիկ) ազգէն մեր ինքնացը յանձնած էր, քանի որ Փարիզու Սուրբաբայ քաղաքին, անկողնէն, անկողնէն էր, իր եղբոր-ընտանիքն զատկապարտութիւնը, ինչպէս նաև ուրիշ պատանւոյ մը կը թուէր որ իրեն օրգեգրածի պէս էր: Այս օրերս նոյն դպրոցին մէջ պատահած փոփոխութիւնները լսելով՝ նորէն մեր աւանձին հոգաբարձութեանը յանձնեց այն երկու պատանեաց կը թուէր թիւնը. անկէց ի դատ, որպէսզի դիւրութիւն մը տայ մեզի՝ այն պատանեաց ինչպէս նաև ուրիշ Սուրբաբայացիք և քանի մը (Լեւեզլի տղայոց խմբապետ ազգային դաստիարակութիւնն ի գլուխ հանելու, բարեհաճ ձեցաւ ինքնայո՞ւր կամօր մատուցանել մեզի տասը հազար ֆրանք ի պէտս նախնական ծախուց ազգային դպրոցին որ քիչ առեւնէն պիտի բանանք Փարիզու մէջ (1))

(1) Այս դպրոցին բացուելուն համար պէտք եղած օրինակ

ցընելու անոր իր անունը. գանձիկա ամեն մարդ (Լեւեզլի) անապատականը կանուանեն, և որ շատ որ ձեռքէն կուգայ ամենուն բարեբարութիւն կընէ, ու իր մեծ կը ջանակութիւնը այն է որ միմեկն ու անձնասօթ մնայ: Այս խոտերը Բնէ բանի կը գործածէր, հարցուց կոմիտէ տեսնելով որ զանոնք արեւը դրաւ Վարդան: Եւ տեսնեն ըսաւ պատանին, այս խոտերը և արմատները պէտք է որ չորան հոս, և երբ որ կատարեալապէս կը չորան, իմ տէրս զանոնք հիւանդներուն կուտայ, որով կը թշուառնէ: Հիմա կերակայ թէ գնաց որ բարձր տեղուանքէ ուրիշ խոտեր հաւքէ, ուրտեղ չիլիլէր ինծի երթալու, ինչու որ կըսէ ինծի թէ տակաւին սղաթիկ եմ: Երբ որ Վարդան տակաւին կը ծառայէր, յանկարծ լսեց որ իւր տէրը գնաց կը լողէ. ուստի ըսաւ կոմիտէ, իսկոյն մի երեւար իմ տիրոջս, ինչու որ կերկնից, որպէսզի չեղայ մէկը գէշութիւն մը ընէ իրեն. այսպէս ըսելով արագութեամբ վազեց, ու հետեւեց իրման ալ կամելով ծանուանալ այս զարմանալի անապատականը՝ ապաւաճածի մը ետեւ պահուցաւ: Երբ ժամանակէ ետքը Վարդանին տէրը եկաւ, որ երկայնահասակ մարդ մըն էր. լայն պարիկն (հասրը) գլխարկ մը մը անոր խոժոռապէս՝ երկու կը գցէր, ու իրա

Վարդար պարտք մը կը ծանձնանք մեզի այսպիսի ազգասիրական գործ մը ամենուն ծանուցանել, և հրապարակաւ յայտնել մեր երախտագիտութիւնը առ այս առաջին բարեբար մեր:

Բարեբարութիւն կը ծանձնանք մեզի նաև այս մեր նոր վեճակը՝ որ արդար խոհականութեան ալ աւելի յարմար կերակայ. և այս խոհականութիւնը միմայն հաստատուն հիմն է օգտաւէտ մատակարարութեան: Բարեբար եղբ, կըսեմ, որ մեզի օգնութիւն ու ձեռնառութիւն ընողները կենդանի են, և կրնան անձամբ տեսնել թէ որքան է մեր ջանքը և անձնանուէր նա հատկութիւնը՝ մանկանց դատարարականութեան որքան և աշխատելի պաշտօնին մէջ: Կոտորով բարիք ընողներուն գիտմունքը իրատ շատ անգամ անկատար կը մնայ, այն վերջին և գերագոյն կամքը որ նա իրական բան պիտի ըլլար՝ շատ անգամ ծուռ կը հասկնայ, և մասնաւորաց շահուն կը բանեցուի այն բարեբարութիւնն որ անբու օգուտներ պիտի ունենար իր անթիւն ու հասարակաց պատշտներով:

Չենք երբեք յիշատակեն որ մեծապատիւ (Երտարին տուած օրինակէն շատ հայրենասէր անձինք ալ սիրտ պիտի առնուն նոյն կերպով հասկնալու ազգին ճշմարիտ օգուտները, և վեհանման ձեռնառութեամբ օգնելու այսպիսի ազգային քաղաքակրթութեան համար կենսական ինչ որ բան մարդկանց, Երգէն այս առթիւ մեր շնորհակալութիւնը կրնանք յայտնել Փարիզու մէջ գտնուող մեր հայրենակիցներուն, և մանաւանդ մէկուն, որ արդարեւ իրեն ճշմարիտ բարեկամ մեր նեղութեանց և ամեն տեսակ կարօտութեանց մէջ ձեռնառու եղաւ մեզի: Պարան (Երտարին) Վաստեան Կոտորովն պարտքի ալ նախաձեռնութիւնը, որ շատ տարիներէ ի վեր Փարիզու մէջ բնակած ու գաղղիացի դուռն է, արդէն մայիսի 12ին 5000 ֆրանք փոխ տուած էր մեզի: Եւ այս (հայրիկ) ըսած առատաձեռնութեան լուրը անուն լսել հաճեցաւ նոյն փոխ տուածը ազգասիրական նախաձեռնութեանը:

Եւ ահա այս վեհանման օգնութիւններով կարողացանք Փարիզու մօտ կընել ըստած թաղին մէջ (2) բուսական ընդարձակ և գեղեցիկ տուն մը փարձել, ուր պիտի բանանք Սուրբաբայ ազգային ուսումնարանը:

Եւ համարձակեց յայտնել գուշակելու թէ այս ուսումնարանին գործը յաջողութիւն պիտի գտնէ, բարիք ընելու փափաքը՝ մարդուս փոտահութիւն ալ կը ըսէ, Այս ուսումնարանը, ի ձեռն նեղեցից հիմնուած, պատուաւոր բարեբարաց օգնականութեամբ հաստատուած ու ձօնացած, և երկու կողմէն ալ եղած անխնայ աշխատանքով կենդանուցաւ և բարոյական նպատակի մը

հրամանը ինչուա՞ն է արդէն Գաղղիոյ տէրութեան, յոսանք որ քիչ ժամանակէն արտի, և մեր կարող կը լինէ այն առեւն մը յայտարարութեանը հրապարակելու:

(2) Կողմ փողոց թիւ 60:

մօրուքը ծնօրը ծածկած էր, և մինչև ուսերը՝ որոնց վրայ պղտիկ վերարկու մը ունէր, գլխուն մազերը ինկած էին:

Ինչպէս տեսնեցաւ. քեզի տէր իմ, ըսաւ պատանին. Զուրը ինկար, քանզի կը տեսնեմ որ վերարկուս բարեբարութիւն թաց է: Վազէ իսկոյն, ըսաւ անապատականը. խոտ հաւաքէ, բեր հոս և չորցուր զանոնք արեւուն մէջ: Վարդան իր սովորութեամբ համեմատ հնազանդեցաւ անոր, և երբ որ լինեց իր այս գործը տալեցաւ մնաց երբ որ տեսաւ որ իր տէրը զարմանալի գեղեցիկութեամբ պատանեակ մը հանեց իր վերարկուին տակէն ու խոտերուն վրայ դրաւ, ու ետքը իր ականջը դէպ ի մանկան բերանը դրաւ: Վանուկը շնչառութիւն ունէր տակաւին: Իմացար հիմա ըսաւ Վարդանին, ինչու թաց է վերարկուս. երբ որ կերթայի, տեսայ այս մանուկը որ գետին միւս կողմը խաղալու տուն գետին մէջ գըրեցաւ: Ստուած օգնեց ինծի որ վրկեցի զանիկա, տակաւին շուշը փան է, և հիմա ինկըր գլուխը պիտի գայ. բայց կը ցուցիմ անոր գլխաւոր ծընողացը վրայ, որոնք կը փնտռեն հիմա, և անշուշտ կորուսեալ պիտի համարին զանիկա:

Վարդան, վազէ գէպ ի նաւակը, որ հոն վարը կապուած էր, անցիւր գետին միւս կողմը

գիմելով, անշուշտ պիտի օրհնուի՝ ուրիշ ամենայն արիական գործողութեանց նման, և քաղութիւն և յուսով առաջ պիտի երթայ այն ծառայուն մէջ ուր որ Ստուած զմեզ կը կանչէ, ուր որ Ստուած մեզի կը պատահէ:

Բարձրագոյն Դուռը յետագայ պաշտօնական լուրը հրատարակեց ի վերայ փառաւոր յաղթութեան մը, զոր օսմանեան զօրքը ըրեր են Կարսի մէջ:

«Երբ թ օրը, 17 սեպտեմբերի կանուխ, Ռուսերը՝ որ պաշարած էին զԿարս 35-40 000 հոգով, յառաջ քալեցին և քաղաքին ամրոցներուն դէմ ոսկան պատերազմիլ: Թէպէտ քանի մը անգամ յաջողեցան այս ամրոցներուն մէջ մտնել, սակայն մեր զօրաց քաղութիւնը և արիութիւնը, որ վերջին տախճան գրգռուած էին, հաջածեցին զթշամին: Վերջապէս Ռուսերը կրեցն ամենայն զօրութեամբ վերագաւառուիլ, զարձեալ յարձակեցան, բայց մեր զօրաց հաստատուն գիմարութեամբ վերստին ետ մղուեցան: Այս գեպէն ետեւ և զինի արտաերակի մը որ ութ ժամ տեւեց, թշամին մեծ շիթթութեամբ ետ քաշուեցաւ, 4000 զինակ ամրոցներուն շուր կողմը ձգելով, բայց յայնչանէ որ վերջուցին: Հարկը գեղի բռնեցինք և մէկ թընդանութեամբ անցուցինք:

«Մեր կողմէն 890 հոգի կորսնցուցինք, թէ վիրաւոր և թէ սպանուած. որոց մէջ քանի մը վերին պաշտօնականներ կան»:

Այս նամակը բերող պաշտօնատարը կը հաստատուէ թէ Ռուսերը, այս կռիւէն ետեւ, կը պատրաստուէին Կարսի պաշարումը թող տալու:

Այս գեղեցիկ յաղթութիւնը մեծ պատիւ կընէ Կարսի բերդապահ քաջ զինուորաց, որոնք այս կերպիւ նոր փառք մը յաւերցուցին կայսերական զօրաց վրայ, և անյողգող արիութեան ապացոյց մը տուին յիշեալ գեպին մէջ:

— Ինչպէս ինչ գիմար եղած Դաման բերդը կործանեցաւ գաշակից զօրքերէն: Տասնէնչորս Թեղաթիւն իր նաւակներ, որոցմէ տասը գաղղիացի և տասը անգղիացի էին, ինը հարկը հոգի ցամաքի զօրք փոխադրելով յարձակեցան Դամանի բերդին վրայ, զոր ութը հարկը բերդապահ Ռուս զօրք կը պաշտպանէին: Ռմաւոր ծովային սաստիկ կը պիւսկ սկսաւ. և շատ փառանկ ջանքերով՝ Ռուսերը կրակ տուին բերդին և պարպեցին դրան: Դանակից զօրքը իր կայն տիրեցին անոր, հրգեհը մարեցին, և զինի վերջնէն բաղմամբ պաշարները որ հոն մնացեր էին, վառօդով կործանեցին զբերդը:

— Դաման ար Բոնիսլիմիլ լրագրոյն ամսօր 3-15 թուոյն մէջ կը կարգաւորէ:

«Սուրբ ծանուցինք, որ Սինոքի դիւցազունը Օսման փաշան վերագործաւ ի Կոստանդնուպոլիս: Այս քաջագուն ծովապետը ընկերացեալ էր Լեւ-Սահրիպէյ և Հասան պէյ գնդապետ

ու հարցուր ամեն տեղ, գտնի այս գլխաւոր ծնողքները, աւետէ անոնց իրենց մանկան փրկութիւնը, ու բոլոր գան առնուն իրենց գաւառը: Վարդան իսկոյն նաւակին մէջ մտաւ: Նապատականը տեսնելով որ միմեկն է ինքը, գրկեց մանուկը որ կը քնանար, ու նայելով անոր մեծ համակրութեամբ, սիրելի՛ տղա, ըսաւ հեղձայնիւ մը, շնորհակալ պիտի ըլլաս ինձմէ երբ որ արթննալու ըլլաս. որովհետեւ այս աշխարհիս վիշտերը տակաւին անձնասօթ են քեզի. այն հեղեղատը՝ ուսկից դուրս հանեցի քեզի, այնչափ երկուղալի չէ, որչափ որ աշխարհիս հեղեղատը՝ որուն գէմ պէտք է մարտնչիս օր մը հաստատութեամբ ու անկախութեամբ, թէ որ չես ուզեր որ անոր մէջը իշխաս: Այս միջոցը մանուկը սկսաւ ինդալ իր քնոյն մէջ. և այս բարեբար շնանը անոր աղաւթոյն միտքը բերաւ իւր հիմաւուրց յիշատակները: Երաւոյ կարգի բան մը տեղի ունեցաւ իր սրտին մէջ: Իւր արտասուած խաբէրը երբեմն գէպ ի յերկինս կամեաւնային և երբեմն գորովանօր այս մանկան կը դառնային և ինքը ձեռքերը իր կուրծքին վրայ, խառնառն ենեկալով կը կենար:

(Պատի զարմանքով)

